УДК 327.323(477)

УКРАЇНА В ГЕОПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ З. БЖЕЗІНСЬКОГО

Віктор Петрінко,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології
Ужгородського національного університету

У статті розглядаються геополітичні погляди та ідеї американського політолога, геостратега Збігнєва Бжезінського щодо місця і ролі сучасної незалежної України в геопросторі Європи та Євразії загалом.

***Ключові слова**: геополітика, український геопростір, Україна, Європа.*

The article deals with the geopolitical views and ideas of American political scientist, geostrategy expert Zbigniew Bzezinski on the place and the role of the independent Ukraine in the geopolitical space of Europe and Eurasia as the whole.

***Keywords**: geopolitics, Ukrainian geopolitical space, Ukraine, Europe.*

«Я вважаю незалежність України
подією великого міжнародного значення...
Незалежна Україна по-новому визначає кордони Європи».
Збігнєв Бжезінський

Багато іноземних вчених-геополітиків XX – XXI ст., такі як Ф. Науманн, М. Вебер, А. Шмідт, К. Гаусгофер, А. Дугін, звертали свою увагу на українське питання в європейській історії та геополітиці. Останнім часом до оцінки українських проблем і можливостей їх розв'язання долучився і відомий американський

учений-політолог, геополітик, державний діяч, професор Гарвардського та Колумбійського університетів Збігнєв Бжезінський (1928 р. н.). Серед десятків праць, статей, інтерв'ю, в яких висвітлюється його геополітична доктрина, основними аспектами якої є теорія вступу провідних світових держав у технотронну еру, концепція американської світової гегемонії і концепція розширення НАТО на Схід, існують такі, в яких американський політолог приділяє значну увагу питанню України, її місцю і ролі у нових геополітичних реаліях, що склалися після розпаду біполярної системи світоустрою, Потсдамської геополітичної епохи.

Загальній суспільно-політичній творчості З. Бжезінського присвячували свої статті і книги вчені і журналісти як у друкованих виданнях, так і в інтернет-ресурсах. Наприклад, «Шахівниця Збігнєва Бжезінського» Є. Зеленіної [14], «У чому небезпека геостратегії Бжезінського для Росії?» Є. Єфімова [12], «Велика шахівниця Збігнєва Бжезінського» А. Сидорука [20], «Збігнєв Бжезінський: «Європа від Карбо да Рока до Камчатки» Ю. Мостової [18], «Антиросійська стратегія Збігнєва Бжезінського» [1], «Збігнєв Бжезінський про зовнішньополітичні завдання нової адміністрації США» [13], «Шахова партія Збігнєва Бжезінського» [22].

Крім того, у літературі з геополітики як російські, так і українські вчені часто посилаються на ідеї американського політолога-стратега: «Геополітика сучасного світу» І.О.Василенка [7], «Геополітика» і «Цивілізаційна геополітика» В.О.Дергачова [10; 11], «Сучасна геополітика» М.М.Ашенкампфа і С.В.Погорельської [2], «Геополітика і політична географія» В.О.Колосова і М.С.Мироненка [15], «Геополітика» А.І.Кудряченка, Ф.М.Рудича і В.О.Храмова [16]. Однак слід зазначити, що у названих авторів конкретизація питання щодо України та її простору в системі геополітичних ідей Збігнєва Бжезінського не прослідковується взагалі або ж лише цитуються окремі висловлювання стосовно української проблеми без цілісного, комплексно-аналітичного підходу до розгляду даного питання у працях вченого.

Тому, метою статті є розгляд й аналіз геополітичних ідей Збігнєва Бжезінського щодо місця і ролі України у сучасному східноєвропейському політичному просторі. Джерельну базу дослідження становлять праці, виступи та інтерв'ю американського політолога, що були оприлюднені ним у 90-х роках XX – на початку XXI століття, які видані в Україні.

Першим доробком Збігнєва Бжезінського, де розглядається поряд з іншими і питання геополітичного простору України у посткомуністичний період, була аналітична праця з проблем світової політики кінця XX ст. – «Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи», що вийшла в США у 1997

році. Із доступних широкому загалу читачів здійснено два переклади цієї праці: перший у Росії в 1998 році [4] та другий в Україні [3]. Український переклад і буде використовуватись у даній статті.

Перш за все слід наголосити на тому, що ставлення З. Бжезінського до України відзначається сентиментальністю, любов'ю й особливим ставленням, як до рідної землі своїх батьків. Тому, завдячуючи таким почуттям, американський геостратег ніколи не був байдужим до України та її проблем. Про це засвідчує його власне зізнання: «Мені подобається Україна. Я щасливий бачити її незалежною. Можливо, в цьому відіграє роль моїх батьків. Я народився у Польщі, хоча прожив там лише три роки. І мій батько боровся за польську незалежність, він бився також і проти українців у місті, яке зазвичай називав Львувом, а українці називають Львовом, місті, почесним громадянином якого я є. Коли я ріс, мій батько часто говорив мені, що той конфлікт між українцями і поляками був беззмістовним; він вважав його братовбивчим конфліктом, який позбавив обидва народи незалежності. Я завжди з радістю приїжджав в Україну. Мені до вподоби українці. Мені до вподоби деякі українські політики» [20]. Крім такого теплого ставлення З. Бжезінського до нашої держави він ще є засновником і співголовою Партнерського комітету США-ЄС з питань України.

Слід зазначити, що американський політолог у своїй праці з геополітичних проблем світу «Великій шахівниці» надає вагомого значення Україні та українцям, про що засвідчує нам та велика кількість (35 разів) згадувань у тексті роботи [3, с. 223]. Для порівняння: із колишніх соціалістичних республік СРСР згадка про Україну кількісно більша ніж про інші пострадянські країни (наприклад, про Азербайджан – 29 разів, Казахстан – 26, Узбекистан – 23, Грузію – 12) і є на другому місці після Російської Федерації про яку згадується більше ста разів [3, с.217, 218, 219, 221-222, 223]. Україну З. Бжезінський розглядає і вимірює її значення геостратегічними категоріями. Загалом у самій нашій державі розроблено різні стратегії її розвитку [21], але специфіка геополітичних поглядів на Україну американського вченого полягає у наступному: він переконаний у тому, що Україна разом з Росією, серед колишніх республік Радянського Союзу, є найбільш важливими країнами у плані визначення майбутнього Європи.

У сучасних геополітичних реаліях світової політики З.Бжезінський відводить Україні, поряд з такими державами як Азербайджан, Південна Корея, Туреччина та Іран, роль принципово важливого геополітичного центру, осі [3, с.41, 46]. Поява незалежної України для нього фактично є одним із найбільш значущих феноменів XX ст. в Європі. Першим таким феноменом був розпад після Першої світової війни Австро-Угорської імперії і крах

імперіалістичної Німеччини. Другий феномен – це розподіл Європи після Другої світової війни на два антагоністичні блоки (атлантичний, капіталістичний Захід і континентальний, соціалістичний Схід). І третій феномен – саме поява незалежної України, оскільки вона знаменує собою кінець імперської Росії [13, с.6].

Слід зазначити, що ідею незалежної України відстоювали ще у першій половині XX ст. такі західноєвропейські мислителі як Макс Вебер й Аксель Шмідт, які у свою чергу відводили важливу роль Україні у геополітичній концепції «Середньої Європи» [8, с.100-102; 17, с.61-62]. Ця політична подія кінця XX ст. стала доленосною не тільки для самої України, але й по відношенню до Європи та особливо до Росії. Оскільки, як переконаний З.Бжезінський, поки Україна незалежна, відновлення Російської імперії є неможливим. Існування незалежної України повинно підштовхувати Росію до європейського вибору під тиском демографічних проблем і загроз зі Сходу. За своїм історичним корінням і культурними традиціями Україна є органічною частиною Європи, а тому повинна повернутися в її лоно. Якщо Україна бажає зберегти свою незалежність, їй необхідно стати невід'ємною частиною Центральної Європи, брати активну участь у зв'язках Центральної Європи з НАТО та ЄС (на середину 90-х рр. XX ст.), хоча З.Бжезінський і визнає певну історичну пов'язаність долі України з Росією, а остання у кінцевому рахунку піде за Україною і через неї до Заходу.

Таким чином, бути чи не бути Росії імперією – у цьому, на думку американського політолога, вирішальну роль відіграє саме Україна. «Без України Росія перестає бути євразійською імперією. Росія без України все ще могла б претендувати на імперський статус, але тоді вона б стала переважно азіатською імперською державою... Проте якщо Москва здобуде контроль над Україною з її 52-мільйонним населенням і величезними ресурсами, а також із виходом до Чорного моря, Росія автоматично знову здобуде необхідні засоби для того, щоб стати могутньою імперською державою, що охоплює Європу й Азію» [3, с. 46]. У цих сакраментальних словах американського політика розкрито головний зміст східноєвропейської геополітики, що Росія без України є тільки азійською державою (три четвертих її території знаходиться в Азії за Уралом), чого Москві дуже не хочеться визнавати і яка спрямовує всі свої зовнішньополітичні зусилля для відновлення статусу європейської країни саме через контроль над геопростором України з її економічним, науково-технічним, культурним і духовним потенціалом. Цим, на нашу думку, Росія досягає двоякого результату: по-перше, вона відновлює «свій» геопростір у межах західного кордону Радянського Союзу (геополітична дистанція Москва – Чоп) і тим самим перешкоджає зближенню України із Заходом; по-друге, оволодіння простором

і потенціалом України, робить Росію більш потужною державою в очах «важковаговиків» світової політики – США, ЄС, Китаю; по-третє, Росії потрібно зібрати східних слов'ян під своє крило, боротьби проти тихої експансії на неї новітньої «орди» – китайської, яка вже загрожує російському геополітичному контролю над Забайкаллям і Примор'ям [19, с.153, 206-207].

Крім того, З.Бжезінський одночасно і застерігає Європу, що «втрата Україною незалежності матиме негайні наслідки для Середньої Європи, перетворюючи Польщу в геополітичну вісь на східному кордоні об'єднаної Європи» [3, с.46]. Таким чином, американський геополітик наголошує на тому, що незалежність України, її роль для Європи та світу вкрай важлива, оскільки вона є противагою процесу імперіалізації Росії, адже відновлення російської імперії стало б світовою трагедією. І в першу чергу це відчула б американська геостратегія, оскільки «Європа – це важливий геополітичний плацдарм Америки на євразійському континенті» [3, с. 59].

У частині четвертій «Великої шахівниці» під двозначною назвою «Чорна діра» З. Бжезінський наголошує про значення ролі опору України в середині 90-х рр. XX ст. ідеям Москви про «інтеграцію», що спирається або на СНД, або на євразійство [3, с. 112]. Заслуга у цьому українських лідерів, які спромоглися розпізнати у такій «інтеграції» загрозу українському суверенітету, що згодом призвело б до втрати національної незалежності. Антиукраїнські дії російської держави (невизнання кордонів України, сумнів щодо правової приналежності Криму Україні, наполягання на контролі над портом Севастополя) підштовхнули до пробудження здорового українського націоналізму в керівництва України, проявилось виразно в антиросійській різкості. Така позиція Української держави знайшла підтримку Заходу (США, Німеччини), який на той період зрозумів важливість самостійної ідентичності Києва по відношенню до Москви. У зв'язку з цим американські політики, у тому числі й З. Бжезінський, відносини США з Україною констатували як «стратегічне партнерство», що доводить значущість їх на рівні з американо-російськими стосунками.

Крім цього, вчений-політолог констатує такий факт, що Україна є центром для пострадянських країн у протидії тискові Росії до тіснішої політичної та військової інтеграції [3, с.113-114]. Навколо України на середину 90-х рр. утворився блок – ГУУАМ (Грузія, Україна, Узбекистан, Азербайджан, Молдова), який став на перешкоді російським намірам використати СНД для політичної інтеграції. Вирішальною була роль України і в питанні щодо московської ідеї створення «Слов'янського Союзу»: «Пропагована деякими слов'янофілами і підтримана Александром Солженіциним,

ця ідея, коли її відкинула Україна, автоматично стала геополітично беззмістовною. Вона залишила Білорусь саму з Росією... Для Білорусі «Слов'янський Союз» без України означав не що інше, як злиття з Росією...» [3, с.114]. З цих слів З.Бжезінського можна зробити ряд висновків, що закріплюють за Україною статус суб'єкта геополітичної гри на східноєвропейському просторі в першій половині 90-х років XX століття. По-перше, Україна стала лідером антиросійської й антиімперської «опозиції» держав пострадянського простору за збереження своїх суверенітетів. По-друге, Україну намагаються залучити до всіляких об'єднань-союзів (СНД, «Слов'янський Союз»), розуміючи, що без неї такі угрупування пострадянських, азійських держав будуть мати неповноцінний характер, оскільки євразійський Heartland («вісь землі») буде позбавлений виходу до Європи.

На останок розділу про «Чорну діру», З.Бжезінський, виводячи для Росії дилему єдиної реальної геостратегічної альтернативи – це Європа, європеїзація Росії, знову акцентує на важливості та виняткової ролі у цьому процесі України. «Ключовий пункт, про який треба пам'ятати, – це те, що Росія не може існувати в Європі без України, яка теж належить до Європи, тоді як Україна може бути в Європі без Росії... Стосунки України з Європою мали б стати поворотним пунктом для самої Росії» [3, с.122]. У цьому фактично і полягає геостратегічна, історична місія України – бути містком між Європою і Росією бути посередником, медіатором процесу зближення і порозуміння цих двох геополітичних полів. Крім того, американський політолог наголошує і на тому, що для Америки першочерговим повинно бути «формування геополітичного контексту, який буде сприятливим для асиміляції Росії у ширше середовище дедалі ширшої європейської співпраці, що також сприятиме утвердженню впевненої в собі незалежності нових суверенних сусідів» [3, с.196].

Таким чином, на думку З.Бжезінського від європеїзації Росії виграє не лише вона сама, але і країни-сусіди, зокрема й Україна. Оскільки Росія, демократизуючись під впливом Європи, змушена буде відходити від імперського мислення і дій, що призведе до більш спокійного існування пострадянських держав. Однак автор також застерігає, що життєздатність України залишатиметься непевною, якщо американська увага буде відвернута новою внутрішньою кризою в Європі [3, с.196-197]. У цьому прослідковується прихована ідея американського патронату від російських зазіхань на українську суверенність. Крім того, пророчі слова З.Бжезінського, що були написані в 1997 році, стали актуальними у період світової економічної кризи 2008 – 2009рр., яка спричинила послаблення американської уваги до подій в Україні. Наслідком цього стала політична зміна

прозахідної української влади на просхідну, орієнтовану більше на Росію (про що свідчать ряд кроків української влади у 2010 році).

У висновках до «Великої шахівниці» З.Бжезінський наголошує на тому, що для усунення загрози російської імперської політики Америці потрібно йти двома шляхами. Перший – це посилення геополітичного плюралізму в Росії, а другий – здійснювати політичну й економічну підтримку ключових нових незалежних держав, особливо України [3, с.202-203]. Політика підтримки є складовою інтегральної частини широкої стратегії США для Євразії. Через зміцнення суверенної України, яка ідентифікує себе середньоєвропейською державою, буде досягнуто зміцнення стосунків із стратегічно опорними країнами, як Азербайджан та Узбекистан, створюючи пояс проатлантичних держав.

У наступній книзі американського політолога З.Бжезінського «Вибір: світове панування чи світове лідерство», що вийшла друком у 2004 році (український переклад 2006 року), висвітлюються проблеми геополітичного характеру стосовно ролі США як світової держави, здатної стати гарантом стабільності та безпеки в усьому світі у новому столітті. Об'єкт нашого дослідження, а саме питання про місце і роль України у світовому геополітичному процесі, в названій праці американського вченого згадується тільки один раз. Це зумовлено проблемою обговорення питання розширення Європейського Союзу і Північноатлантичного союзу (НАТО) на схід Європи, коли «після кожної нової хвилі Схід відступатиме, а Захід наступатиме, небезпеки, пов'язані з геополітичною «нічийною землею», просто відсуваються на схід... Проголошене Україною бажання з часом приєднатися до євроатлантичної спільноти наочно доводять переваги подальшого розширення. Звідси випливає, що ЄС, який об'єднує 27 держав, і НАТО, до якого входять 26 країн, навряд чи в остаточному підсумку матимуть саме таку кількість членів» [5, с.92]. Таким чином, З.Бжезінський виступає апологетом вступу України в європейські структури. Його погляд на дану проблему ґрунтується на бажанні самої української влади до співпраці з ЄС і НАТО. Оскільки з приходом до влади на початку 2005 року "помаранчевої" команди В. Ющенка, такий вектор зовнішньої політики України став прерогативним. Однак неспроможність влади забезпечити внутрішньодержавний розвиток до рівня європейських стандартів у політичному, економічному, соціальному житті українських громадян нівелювало стратегічну, проєвропейську мету українського зовнішньополітичного курсу.

Крім того, американський вчений розуміючи, що навряд чи Україна швидко зуміє досягти відповідності критеріям членства у НАТО, він застерігає керівництво Альянсу від категоричної відмови Україні у її прагненні до вступу. З.Бжезінський переконаний, що

це суперечить не тільки стратегії розширення НАТО на схід, але й створить прецедент геополітичного втручання в український простір Росії та посилить її імперські амбіції щодо владарювання в Україні при допомозі компрадорської еліти у політиці та бізнесі. Логічним кроком, як вважає вчений-геополітик, буде цілеспрямоване заохочення європейцями й американцями до вступу України в НАТО, як першого етапу до подальшої «європеїзації» українського геополітичного поля і тим самим виведе його з-під сфери духовно-ідеологічного впливу євразійців-континенталістів та імперських зазіхань Москви. Як результат, Україна ввійде у зону впливу атлантистів, що у кінцевому рахунку позитивно вплине на благодатне життя громадян та суспільний розвиток держави, чому є приклад цивілізованого прогресу соціалістичних країн Центральної Європи та країн Балтії, які вийшли з-під геополітичного контролю Кремля. Але з 2010 року питання вступу України у НАТО новою українською владою, керованою президентом В.Януковичем, було знято з порядку денного зовнішньої політики України, як такого, що не відповідає сучасним вимогам українських реалій (посилаючись на те, що нібито більшість населення держави проти вступу України до Північноатлантичного союзу). Тобто, оминаючи шлях до НАТО, і надалі подовжувати тримати тільки зовнішньополітичний курс України до вступу в ЄС.

У третій книжці американського науковця Збігнєва Бжезінського «Україна у геостратегічному контексті», що вийшла в українському перекладі у 2006 році, у трьох розділах із чотирьох аналізуються проблеми та актуальні процеси сучасного українського соціально-політичного життя, дається оцінка місця і ролі незалежної України у міжнародному процесі створення історичної трансконтинентальної Європи.

У своєму «Виступі у Національному університеті «Києво-Могилянська академія» 14 травня 2004р.» З. Бжезінський відразу пояснює, що він буде говорити «про Україну та світ із точки зору зовнішнього світу, про те, як вона бачиться здалеку» небайдужою людиною до України [6, с. 70]. Автор високо оцінює здобуття Україною незалежності, вважаючи це «подією великого міжнародного значення», яку на початку 90-рр. ХХст. «належним чином не оцінювали, особливо на Заході і конкретно у Сполучених Штатах» [6, с. 70]. У черговий раз автор наголошує, що незалежна Україна по-новому визначає кордони Європи і сучасна Україна перетворює Росію на національну державу. Американський політолог констатує той факт, що Україною, за п'ятнадцять років її незалежності, досягнуто багато і перш за все те, що її визнано міжнародною спільнотою як доконаний факт у політико-правовому сенсі. Це дало змогу нашій країні стати одночасно і суб'єктом

міжнародного співробітництва, і об'єктом східноєвропейського геополітичного поля, де зіштовхуються інтереси атлантичного Заходу та континентального Сходу.

За словами З.Бжезінського, Україна повинна посісти чільне місце в Європейському Союзі, що підсилить його і сприятиме утриманню ним другої позиції у глобальній ієрархії країн і сили, після США. Це також важливо і з приводу того, що протягом останніх років відбувається переміщення центру глобального тяжіння до Азії, оскільки потужну конкуренцію Заходу почали складати Китай, Японія та Індія і в цілому Азіатсько-Тихоокеанський регіон (АТР). Тому завдання США і Заходу в цілому – це залучення на свій бік, у табір атлантистів, все більше нових країн із Східної Європи та Закавказзя у тому числі й Україну з її різноманітною ресурсною базою, науковим і людським потенціалом.

Однак, американський вчений наголошує на тому, що «широка Євроатлантична спільнота з участю України неможлива без зусиль з боку України. Самі українці мають самостійно подолати в собі наслідки двох негативних чинників свого минулого: тривалого іноземного панування і згубного комуністичного режиму. Обидва ці чинники заважали формуванню української патріотичної свідомості, яка є необхідною умовою демократії і незалежності [6, с. 71]. Іноземне панування та комуністичний режим сформували згубну систему державного контролю над ресурсами, що у ринкових відносинах створило фантастичні можливості для неймовірного збагачення купки людей. Ці чинники стали на перешкоді становлення і зміцнення системи верховенства права у політиці та державному управлінні з розподілу ресурсів, що і призвело, як констатує З.Бжезінський, до посилення корупції. Крім того, ці обидва негативні чинники (іноземне панування та комуністичний режим) сприяли підсиленню традиційної схильності бюрократії і влади до контролю над свободою слова й інформації, придушувати критику та адміністративне втручання у виборчий процес. Це безумовно погіршувало добру репутацію та імідж України у світі. У свою чергу це унеможливлювало збільшення інвестицій в українську економіку, що сприяло зменшенню геополітичної та геоекономічної привабливості України, чим вдало користуються інвестори від російського капіталу. Економічне оволодіння українським геопростором стає чинником стримування України у сфері геополітичних інтересів Росії, що у кінцевому рахунку послаблює українську незалежність і суверенітет влади.

На завершення свого виступу в Києво-Могилянській академії З.Бжезінський наголосив на двох важливих моментах щодо України та її місця у геопросторі. Перший такий момент полягає у тому, що вчений закликає Євроатлантичну спільноту, використовуючи

слушний час і політичну кон'юнктуру, слід «зосередитися на розробленні стратегічного плану третього етапу розширення Євроатлантичної спільноти» [6, с.72]. Вчений виділив кілька етапів розширення НАТО на Схід: перший – «варшавський», коли Альянс поширився на частину країн Центральної Європи і безпосередньо підійшов до кордонів України; другий – «вільнюський», коли до НАТО та ЄС ввійшли інші країни Центральної Європи та колишні прибалтійські республіки СРСР. Третій, майбутній, етап – розширення Північноатлантичного союзу З.Бжезінський називає «київським». У зв'язку з цим вчений покладав великі надії на Стамбульський саміт (2004р.) щодо розв'язання питання Україна – НАТО. Однак, як ми вже знаємо, цей саміт ніяких конкретних результатів на рахунок вступу України до НАТО не дав.

Другий момент, на якому акцентує американський політолог, – це розуміння і твердження ним того, що укорінена в українській історії національна гордість здатна зміцнити потужне громадянське суспільство [6, с.72]. Ці пророчі слова згодом підтвердилися сплеском національно-патріотичного прояву українців і захисті демократії під час Помаранчевої революції кінця 2004 року. Крім того, вчений констатує також, що українці більше повинні вважати себе частиною Центральної Європи, з якою у них багато спільного, а Східну Європу складає європейська частина Росії. Для того щоб досягти відповідності критеріям вступу до ЄС і НАТО, українці повинні захищати свободу преси і підпорядковувати політичне життя верховенству права, оскільки це є основою демократичного суспільства, з чим можна повністю погодитись.

Загалом, стосовно української перспективи, З.Бжезінський у виступі налаштований оптимістично й успіх України дасть можливість стати їй однією з держав-лідерів об'єднаної Європи та покаже добрий приклад своєму північно-східному сусіду російського шляху до Європи [6, с.73]. Фактично Україні відводиться роль «буферної зони» для Європи від сучасних загроз, що йдуть зі сходу і півдня Азії. Наша держава повинна стати перепоною на шляхах міжнародної нелегальної міграції, наркотрафіку та інших загроз для Європи. США зацікавлені у розширенні Європи та не зацікавлені в існуванні зони нестабільності навколо Європи, яка і надалі залишається стратегічним союзником Америки у міжнародній політиці. Тому Україну потрібно притягувати до Європи. Якщо Європейський Союз втратить Україну, він втратить і Росію, переконаний З.Бжезінський, а наслідком цього буде послаблення безпеки для Європи.

Під час Помаранчевої революції Збігнєв Бжезінський у статті «Імперська Росія, васальна Україна» для «Wall Street Journal» (December 1, 2004) наголошував, що «демократична Україна не

була б антиросійською, але вона б неминуче справляла потужний тиск, спрямований на відродження демократії у Росії. При реальній демократії в Україні дедалі більше росіян вважали б путінський режим анахронізмом» [6, с.83]. У цьому і прихована сутність кремлівського втручання у справи України. По-перше, демократичний політичний устрій в Україні – це дійсна, пряма загроза для путінського авторитаризму, для кремлівської еліти, яка вийшла переважно з КДБ і якій зовсім не потрібна демократична зміна влади. Тому її завдання – на «корню» задушити демократію в Україні. По-друге, встановлення в Україні, подібного путінському та лукашенківському (Білорусь), авторитарного режиму, який би був підконтрольний, за рахунок енергоносіїв, Москві. Це знищило б демократію, як приклад для росіян, прив'язало б Україну до російського геополітичного простору, що рівноцінно було б відновленню імперії Кремля. Геополітичний плюралізм, який склався після розпаду СРСР та до певної міри після мирних демократичних революцій в Україні і Грузії та немирній зміні влади в Киргизстані, почав загрожувати встановленню геополітичного контролю Росії над простором Східної Європи, Кавказу і Центральної Азії. Після Помаранчевої революції шляхи України з Росією розійшлися. Україна підтвердила, що обирає демократичний шлях розвитку на відміну від північно-східного сусіда.

В інтерв'ю під назвою «Збігнєв Бжезінський: Європа від Карбо да Рока до Камчатки» кореспонденту газети «Дзеркало тижня» Юлії Мостовій американський професор зовнішньої політики розкрив своє бачення України у пост помаранчевий період, про здобутки і втрати української політики, у тому рахунку і з геополітичних аспектів. Перш за все З.Бжезінський констатував, що Україна через рік після демократичних перетворень все ж таки має більше позитиву, а ніж негативу [18, с.1]. Зокрема, вона є політичним прикладом для тих суспільств, де ще не відбулись демократичні зміни. Вчений переконаний, що «коли Україна по-справжньому стане демократичною й по-справжньому європейською, тоді й Росії доведеться стати такою. Тому з погляду Європи місія, покладена на Україну, навіть перевищує значення самої України. Успішна в демократичному та європейському плані Україна необхідна для створення історичної трансконтинентальної Європи» [18, с.2]. Україні З.Бжезінським відведено будівничу роль у творенні великої Європи – від мису Карбо да Рока (Португалія) до Камчатки (Далекий Схід Росії). «Україна – це стрижень, чия міцність визначатиме – відбудеться це історичне розширення Європи чи не відбудеться. Наявність демократичної європейської України означає: «Росія до Камчатки» врешті-решт стане частиною Європи. Саме тому помаранчева революція має величезне, глобальне всесвітнє

значення» [18, с.2]. Застерігаючи Росію у тому, що вона може скотитися до насаджуваної ідеології «нашизму», схожої з нацизмом, і фактичного встановлення жорсткого режиму, американський геополітик констатує, що це буде самогубство для країни. Допомогти вийти з цього становища Росії повинна, на думку З.Бжезінського, саме Україна, її позитивний приклад. Хоча, на наш погляд, досить сумнівним виглядає сприйняття російським суспільством взірця української демократії. Менталітет російського народу у своїй масі століттями виховувався у дусі покори одноосібній владі. Тому навряд чи приклад активності та колегіальності у врядуванні українського народу змусить російський масовий характер перейти від підпорядкованості владі до ініціативності мас у політичному житті.

Геополітична ідея Заходу про просування демократії на схід Європи, як запевняє З.Бжезінський, по своїй сутності не є антиросійською. «У Росії є дуже багато людей, котрі хочуть бачити свою країну демократичною» [18, с.2]. Демократична Росія, разом з демократичною Україною, повинна стати демократичним полем Євразії, противагою недемократичним режимам Азії. І тоді дійсно політична Європа від Португалії до Камчатки стане реальним фактом Євразійського простору.

З кожним роком у світі зростає значимість енергетичних країн-донорів, у тому числі й Росії. Забезпечуючи нафтою і газом половину Європи, вона фактично підсадила європейців на енергетичну «голку» та через таку залежність і активізацію проникнення російського капіталу (приватного і державного) в європейську економіку стала очевидною тенденція втягування частини Європи у сферу впливу євразійців-континенталістів. Це стає загрозою європейської незалежності від східного енергодонора або енергодиктатора. Через таку ситуацію Україна опинилась між «молотом» і «ковадлом». Тому виникає питання: чи Захід, в обмін на своє благополуччя і спокій, мовчазно не здасть Україну, її геопростір знову у сферу впливу «старшого брата». Оскільки серед певної частини українського істеблішменту, ряду журналістів та патріотично налаштованих громадян існують деякі побоювання з приводу геополітичного питання «Україна як розмінна монета» у стратегічних відносинах між Вашингтоном і Москвою чи Брюсселем і Москвою, американський професор обнадійливо заспокоїв в інтерв'ю читачів «Дзеркала тижня». Хоча, на наш погляд, це питання часу, політичної ситуації і кон'юнктури. З.Бжезінський зауважує, що існують латентні чинники в європейській геополітичній грі. Так, він вважає, що між Росією і Європою зростає взаємозалежність. І з цим не можна не погодитись. «Росія отримує якусь частку впливу на Заході, оскільки він частково залежить від її вуглеводнів; але й

Росія стає залежною від західного попиту та західних інвестицій у її економіку» [18, с.2]. Крім того, Росії (її південно-сибірським територіям) йде певна (демографічна) загроза від Китаю та Індії, як вважає вчений, оскільки у Сибіру і Далекому Сході проживає 35 мільйонів російських громадян, а поруч на такій самій території, проживає 3,5 мільярда. Економіки Китаю та Індії постійно зростають, а відповідно є можливість нарощувати і військову могутність. У зв'язку з цим Росія повинна йти на зближення з Європою, стати її частиною, а щоб це відбулося – то в першу чергу політичною частиною Європи повинна стати Україна, яка стане прикладом для Росії. У цьому і полягає стратегічна геополітична мета України.

На завершення інтерв'ю газеті «Дзеркало тижня» З.Бжезінський висловив своє побажання мудрого політика – «ніхто не врятує Україну, окрім самих українців. Країна, яка залежить від рятувальних зусиль інших держав, зазвичай не вирятовується. Майбутнє вашої країни – в руках українців. Уперше!.. Не дивіться на Москву, не дивіться на Вашингтон, просто робіть усе, щоб бути європейською державою» [18, с.2]. Помаранчеву революцію вчений-політолог оцінює як високо патріотичну подію фундаментального плану, після якої в українців з'явилося відчуття української національної долі. Основною проблемою для України є пошук лідерів, які мобілізувавши енергію нових людей, змогли б реалізувати задумане. Але цього не відбулося у період з 2005 по 2009 роки.

У 2008 році Збігнєв Бжезінський наголошуючи на зовнішньополітичних пріоритетах США на тому, що Заходу необхідно вирішити проблему України та Грузії [13]. І першочерговим завданням у цьому стоїть питання безпеки. Про вступ України до Північноатлантичного альянсу найближчим часом мова йти не може, оскільки, як зазначалось нами, всередині сучасного українського суспільства існує глибокий розкол з приводу НАТО і в політичному істеблішменті країни також немає єдиної позиції, яка дозволила б виробити єдиний стратегічний курс з цього питання. Вчений-геополітик впевнений, що дану проблему потрібно вирішувати. Здійснити це можна двома шляхами, які по суті є двома формами єдиного альтернативного варіанту: 1) включення України в програму НАТО зі співробітництва; 2) надання Сполученими Штатами Києву особливих гарантій у рамках спеціальної угоди [13].

Підсумовуючи, зазначимо, що в цілому З.Бжезінський з оптимізмом дивиться на майбутнє України, її місце і значення в геополітичній моделі Європи від мису Карбо да Рока до Камчатки. Завдання України – виконувати роль важливого геополітичного центру навколо якого повинні «обертатись» як Європа, так і Росія. Тому Україна повинна стати реальним містком у побудові Великої Європи і це призводить до того, що за український геопростір

іде латентна боротьба двох супергігантів світової політики Заходу (США і Європи) та Сходу (Росії).

Нині перед Україною стоїть геополітичне і цивілізаційне завдання вибору – Quo vadis, Україно! Головною настановою З.Бжезінського для України, її стратегічною метою повинно стати членство в Європейському Союзі. Однак для цього необхідно подолати значну кількість внутрішніх проблем і вивести молоду політичну еліту на новий рівень, позбавлений «коріння» радянської минувшини.

1. Антироссийская стратегия Збигнева Бжезинского / Пер. с англ. Инны Сысоевой. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.inosmi.ru/world/20050727/221209.html. **2.** Ашенкампф Н.Н., Погорельская С.В. Современная геополитика / Н.Н.Ашенкампф, С.В.Погорельская. – М.: Академический Проект, 2005. – 208 с. **3.** Бжезінський З. Велика шахівниця / Збігєв Бжезінський. – Львів - Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – 236 с. **4.** Бжезинский З. Великая шахматная доска: господство Америки и его геостратегические императивы / Збигнев Бжезинский. Пер. с англ. О.Ю.Уральской. – М.: Международные отношения, 1998. – 261 с. **5.** Бжезінський З. Вибір: світове панування чи світове лідерство / Збігнєв Бжезінський. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 203 с. **6.** Бжезінський З. Україна у геостратегічному контексті / Збігнєв Бжезінський. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 102 с. **7.** Василенко И.А. Геополитика современного мира / И.А.Василенко. – М.: Гардарики, 2007. – 317 с. **8.** Вегеш М. Західна геополітика в іменах / Микола Вегеш. – Ужгород, 2003. – 200 с. **9.** Великая шахматная доска З.Бжезинского. Гегемония нового типа. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zacheta.net.ua/referat-22979.htme. **10.** Дергачев В. А. Геополитика / Владимир Александрович Дергачев. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 526 с. **11.** Дергачев В.А. Цивилизационная геополитика (Геофилософия) / Владимир Александрович Дергачев. – К.: Вира-Р, 2004. – 672 с. **12.** Ефимов Е.Е. В чем опасность геостратегии Бжезинского для России? / Е.Е.Ефимов // Военная мысль. – 1999. – № 5. – С. 31-38. **13.** Збигнев Бжезинский о внешнеполитических задачах новой администрации США. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rodon.org/polit-081125140618. **14.** Зеленина Е. Шахматная доска Збигнева Бжезинского (к 80-летию знаменитого американского политолога) / Е.Зеленина // Время. – 2010. – 11 мая. – С.5-6. **15.** Колосов В.А., Мироненко Н.С. Геополитика и политическая география / В.А.Колосов, Н.С.Мироненко. – М.: Аспект Пресс, 2005. – 479с.**16.** Кудряченко А.І., Рудич Ф.М., Храмов В.О. Геополітика / Андрій Іванович Кудряченко, Фелікс Михайлович Рудич, Василь

Олегович Храмов. – К.: МАУП, 2004. – 296с.**17.** Левандовський В. Україна в геополітичних концепціях першої третини XX сторіччя / В.Левандовський // Політична думка. – 1994. – № 3. – С. 61-62. **18.** Мостова Ю. Збігнєв Бжезінський: «Європа від Карб ода Рока до Камчатки» / Юлія Мостова // Дзеркало тижня. – 2005. – 3-9 грудня. – С. 1-2. **19.** Нартов Н.А. Геополитика / Н.А.Нартов. – 2-е изд. – М.:ЮНИТИ-ДАНА, Единство, 2004. – 439с. **20.** Сидорук Аркадій. Велика шахівниця Збігнєва Бжезінського / Аркадій Сидорук // Дзеркало тижня. – 2008. – 22-28 березня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dt.ua/3000/3760/62447/. **21.** Стратегії розвитку України: теорія і практика / За ред. О.С.Власюка. – К.: НІСД, 2002. – 864с. **22.** Шахматная партия Збигнева Бжезинского. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://vlasty.net/in.dex.php?Screen=news&id=89341.